

Kunnskapsgrunnlag for rekruttering i slekt og nettverk

Av Berit Hognestad Haaland

Innledning

I dette teorikapitlet vil vi se på hva nyere forskning og kunnskap vektlegger når barn skal plasseres i fosterhjem i egen slekt eller nettverk. Hovedinnholdet er hentet fra forskning om slektsplasseringer da det er lite tilgjengelig forskning knyttet til plassering i barnets nære nettverk. Vi vil særlig se på relevant forskning som sammenligner barn plassert i slekt med de plassert i nøytrale fosterhjem, hva som ser ut til å fremme kvalitet i slektsplasseringer og hvordan barns selvforståelse er for de to gruppene. Videre vil vi rette søkelyset mot barnevernets holdninger til slektsplasseringer som forskning viser i stor grad er preget av normative forestillinger, og i liten grad bygger på standardiserte rutiner og prosedyrer. Vi finner det formålstjenlig å sette denne kunnskapen inn i et overordnet familieteoretisk perspektiv, for å belyse noen av de mekanismer og prosesser som både påvirker fosterfamilien og oss som barnevernsarbeidere i spørsmål om plassering i slekt eller nettverk gjennom de ulike faser av rekrutteringsprosessen.

Juridiske betraktninger

Det har vært en lang tradisjon, også i Norge, for å innlemme barn fra egen slekt eller nettverk i familien. Dette har lenge blitt praktisert med utgangspunkt i private avtaler, uten det offentliges involvering. Slektsfosterhjem som begrep er imidlertid en relativt ny konstruksjon innenfor det offentlige barnevernet, og ble utledet som egen kategori i registrering av fosterhjem fra SSB i 1992. I revidert fosterhjemsforskrift fra 2004, ble det foretatt en eksplisitt regulering av spørsmål knyttet til plassering i familie eller nettverk. Det ble da tatt inn i forskriften at barneverntjenesten alltid skal vurdere om noen i barnets biologiske familie eller nære nettverk kan velges som fosterhjem. I forskrift om fosterhjem § 4 heter det om valg av fosterhjem til det enkelte barn: *«Barneverntjenesten skal alltid vurdere om noen i barnets familie eller nære nettverk kan velges som fosterhjem.»*

Kommunens plikt til å vurdere fosterhjem i familie og nære nettverk er nå lovfestet i § 4-22, 3.ledd: *«Barneverntjenesten i omsorgskommunen har ansvar for å velge et fosterhjem som er egnet til å ivareta det enkelte barns behov og skal godkjenne fosterhjemmet.*

Barneverntjenesten skal alltid vurdere om noen i barnets familie eller nære nettverk kan velges som fosterhjem». (pr. april 2018 ikke trådt i kraft). Innholdet i plikten er omtalt i Prop.73L(2016-2017) punkt 10.5.2, og er også omtalt i Prop 169 L. I Prop. 73L vektlegges at et lovfestet krav vil gi et strekt signal om viktigheten av å vurdere familie eller nære nettverk som potensielle fosterhjem, og at plikten derfor bør fremgå av barnevernloven. I vurderingsplikten ligger det at barneverntjenesten alltid må kartlegge muligheten, og at fosterforeldre i barnets familie eller nære nettverk må utredes på lik linje med andre potensielle fosterforeldre for å bli godkjent.

Retningslinjer for fosterhjem pkt. 6.6 omhandler fosterhjems plassering i barnets familie eller nære nettverk. Av retningslinjene framgår det at dersom barneverntjenesten anser det som mulig at barnets familie kan bli godkjent som fosterforeldre må utredningen av deres egnethet gis samme omfang som for andre potensielle fosterforeldre, og hjemmet må oppfylle de generelle kravene som stilles til fosterforeldre i fosterhjemsforskriften § 3.

Retningslinjene inneholder et punkt om at barneverntjenesten så langt det er mulig må forsikre seg om at familien vil kunne takle dobbeltrollen og den mulige lojalitetskonflikten som ligger i det å være familie. Videre pekes det på viktigheten av at opplæring og veiledning tar hensyn til at disse rekrutteres inn i barnevernet på en annen måte enn andre fosterforeldre, ofte utløst av en krise eller at plassering allerede er foretatt. Dette gjør at fosterforeldrene ikke

på samme måte får tid sammen med barnevernet til å vurdere gevinster og kostnader ved det å bli fosterforeldre, og at barneverntjenesten må være spesielt oppmerksom på å gi disse tilpasset opplæring og veiledning. (Retningslinjer for fosterhjem. Retningslinjer av 15.juli 2004 til lov om barneverntjenester av 17.juli 1992 nr.100, s.23).

Denne lovfestede reguleringen om alltid å vurdere om noen i familie eller nære nettverk kan velges som fosterhjem er ikke nærmere begrunnet i forarbeidet til revideringen. De utfordringene fosterforeldrene kan bli stilt overfor skissert i retningslinjene er heller ikke blitt nærmere drøftet, ref. St.meld. nr. 40 (2001-2002). Innst. S 121 (2002-2003).

For barnevernet er det derfor lite i forarbeid eller retningslinjer å støtte seg til knyttet til hva de særlig skal være oppmerksomme på i vurdering av slekt eller nettverk som fosterhjem. Dette er heller ikke omtalt særskilt i rutinehåndbok for kommunenes arbeid med fosterhjem. I «PRIDE-grunnopplæring for fosterhjem rekruttert i barnets slekt og nettverk» (Bufetat), er det skissert at en må drøfte dilemmaene knyttet til disse tema, men uten at dette er belyst særlig omfattende i materialet. Det er i barnevernfeltet i dag mye fokus på kunnskap om tilknytning og tilknytningsteorier. Det er langt mindre oppmerksomhet rettet mot mer overordnede familieteorier for å forstå hva som skjer innad i familien og som får betydning for folks handlingsvalg. Normative forestillinger om familien er også sterkt fremtredende i barnevernets arbeid knyttet til rekruttering og kvalitetssikring av plasseringer i slekt og nettverk. Disse forhold aktualiserer alle betydningen av å vektlegge et familieteoretisk perspektiv som del av kunnskapsgrunnlaget knyttet til arbeidet med å rekruttere fosterhjem i fra barnets slekt eller nettverk.

Familieteoretiske perspektiver

En av de store teoretikerne innenfor familiesosiologien er Pierre Bourdieu. Vi finner det nyttig å trekke inn hans kunnskap i forståelse av hva som skjer innad i en familie når barnevernet vurderer at et barn ikke lenger kan bo med sine biologiske foreldre.

Begrepet familie, har i følge Bourdieu (1997) en normativ funksjon, som det ikke stilles spørsmål ved og som oppfattes som en naturgitt universell størrelse som har eksistert til alle tider. Bourdieu hevder familien representerer et eget felt som fungerer etter egne lover eller logikker. Og den diskursen som familien anvender om seg selv har som mål å fastslå hvordan livet skal leves innenfor familien og hvordan husholdet skal videreføres til kommende generasjoner. Ulike lover eller logikker har ulike økonomier knyttet til seg. Betydningen av den symbolske økonomien er sentral for å forstå hva som skiller slektsfosterhjem fra andre fosterhjem. Flere forskere beskriver hva familiefeltet som et «kollektivt subjekt» forventer når situasjonen oppstår som nødvendiggjør at barnet må flytte fra sine biologiske foreldre.

Utsagnet under kan illustrere betydningen av dette;

«Du følte vel nesten at du var nødt for å gjøre det, at familien sendte ut de signalene, at du er den eneste som kan ta han. Han må ikke gå ut av familien, det er jo ting som ble sagt, måtte

sørge for at han ikke gikk ut av familien. Så da følte du liksom at du var, på en måte nødt. Men jeg hadde nok gjort det om de ikke hadde sagt det, det betydde egentlig ingenting, men samtidig så er det litt sånn, åh, hvorfor må dere blande dere i mitt valg». (Informant masteroppgave Barnevern, Haaland 2013).

Det kan være interessant å trekke inn noen teoretiske perspektiver for å forstå hva som her skjer. Bourdieu (1997) er opptatt av at familien er en gruppe hvor medlemmene er bundet til hverandre av sterke følelsesmessige bånd. Han ser at det i familien foregår eller utøves en rekke riter eller handlinger som sikter mot å *produsere de pliktige følelser og følelsesmessige forpliktelser* som hører til familiens følelsesliv og som tjener til å bekrefte og forsterke familien som sosial konstruksjon. (Bourdieu, 1997 s.139). I følge Bourdieu er det særlig kvinnene i familien som utfører dette forpliktelsesarbeidet, sikrer at det institueres bestemte følelser for hverandre og pleier familierelasjonene. Gjennom dette arbeidet bidrar familiemedlemmene til å sikre at den pågående familieenhet kan eksistere og opprettholde sin eksistens (Bourdieu, 1997). Det er flere undersøkelser som bekrefter Bourdieus syn om at det er kvinnene som utfører dette forpliktelsesarbeidet (Holtan, 2002., Farmer & Moyers, 2008., Knudsen, 2009., Egelund, Jakobsen og Steen, 2010., Thørnblad, 2011., Haaland 2013).

I barnevernets arbeid knyttet til rekruttering av fosterhjem i barnets slekt eller nettverk er det derfor av betydning å undersøke hvordan familien som «kollektivt subjekt» påvirker de handlingsvalg familien opplever å stå overfor.

En annen teoretiker som har bidratt til å forstå hva som skjer innad i en familie er Janet Finch (1989). Hun beskriver hvordan slektsrelasjoner oppleves som noe kvalitativt annerledes enn andre sosiale relasjoner. De individuelle aspektene ved slektsrelasjoner viser til de personlige og psykologiske årsakene som gjør at en føler seg spesielt nær ens egne slektninger, ved å «dele felles blod» og knytte emosjonelle bånd til hverandre fra fødselen. Sosiale aspekter ved slektsrelasjoner viser til det moralske innholdet. Man føler en forpliktelse om å yte hjelp og tjenester til slektninger uten å forvente å få noe igjen. Hun beskriver assistanse innen slekten som et sentralt tema og at forhandlinger handler om de skjulte kommunikasjonsprosessene som bidrar til å skape forståelse for hva vi skal være for hverandre. Finch påpeker at disse forhold samlet får betydning for hvordan forpliktelse utspiller seg og forhandles om i familien. Mønsteret for disse forhandlingene er ifølge Finch å betrakte som en kumulativ prosess hvor forpliktelsen akkumuleres i sosiale interaksjoner. I dette ligger at framforhandlede forpliktelser i fortid får betydning for mulige handlingsvalg i framtid og at de mønstre som har dannet seg knyttet til tidligere valg, som at det å ha stilt opp for barnebarnet helt fra fødsel er beskrivende for hvorfor det akkurat er mormor som vil bli fostermor for barnebarnet. Forpliktelse bidrar også til å skape og opprettholde personlig omdømme og sosial identitet i slektsnettverket. (Finch 1989).

Utsagnet under kan illustrere betydningen av dette;

«Men det vi tenkte det var jo først og fremst at vi må beskytte gutten. Vi kan ikke òg svikte han, sant? Så det var vel egentlig, det var helt utenkelig for oss å la han i stikken. Det har vel gjort at vi i enda større grad har tenkt at han trenger oss, sant? At på en måte vi... det har blitt enda mindre sannsynlig at vi skulle kaste inn håndkle. For det har slått meg mange ganger, at såpass krevende som det har vært hvis ikke han hadde vært av vårt kjøtt og blod, det kan jo være at vi hadde sagt opp jobben. Det er jo det som skjer.» (Informant masteroppgave Barnevern, Haaland 2013).

Noe av det sentrale for både Bourdieu og Finch er forpliktelse som fenomen, og hvordan vi skal forstå dette. I arbeidet med å rekruttere fosterhjem fra slekt eller nettverk blir det viktig å utforske hva fosterforeldrene selv vektlegger ved forpliktelsen de opplever å stå i både overfor barnet og familien for øvrig.

En tredje teoretiker som kan tilføre oss nyttig kunnskap i forståelse av familien er Anthony Giddens (1994,1996). Han har gjennom sine teoretiske analyser bidratt til øket forståelse for hvilke enorme forandringer den sen-moderne tid representerer både for stater, samfunn, fellesskap som familie, venner og parforhold samt for enkeltindividet. Det som tidligere ble oppfattet som lovmessigheter blir nå oppløst og omdannet i et tempo som tidligere generasjoner neppe hadde tenkt var mulig. Tradisjoner nedarves ikke på samme måte som tidligere og tillit må i dag vinnes gjennom en gjensidig prosess som bygger på varme og åpenhet. Giddens (1994) beskriver at begrepet «relasjon» betegner et nært og kontinuerlig emosjonelt bånd til en annen person, og at begrepet i en historisk kontekst er av relativt ny dato. Samtidig som foreldre skal utvikle nære emosjonelle bånd til sine barn, påpeker han at vi i vår tid også er opptatt av at foreldrene skal anerkjenne barnets autonomi. I sin analyse peker Giddens på at endringene i dagens senmoderne samfunn er preget av de personlig forhandlede relasjonene, og at dette også gjelder for foreldre-barn-relasjonene.

Finch (2007) påpeker på samme måte at i dagens samfunn er også slektskap gjenstand for forhandlinger. Mens vektlegging av den biologiske dimensjonen er nedtonet ser hun at det er de særegne kvalitetene i den personlige relasjonen mellom slektninger som tillegges betydning (Giddens, 1994, Finch, 2007). Ulvik (2005) vektlegger derimot at foreldre-barn-relasjoner preges av at de i liten grad gir mulighet for valg, men at man får hverandre utlevert fra fødsel og at denne relasjonen i motsetning til de fleste andre personlige relasjoner i vår kultur er forbundet med uoppsigelighet. Hun påpeker at vi heller ikke i språket har uttrykk for eks-barn, (eller eks-barnebarn, eks-niese eller eks-nevø for den saks skyld, red.anm.) som vi har ved brudd i andre personlige relasjoner. Hun understreker at når vi språklig ikke har konstruert en slik mulig forbindelse betyr det at vi kulturelt ser på en slik oppløsning som illegitim, og dermed umulig. (Ulvik, 2005).

Det blir i dette perspektivet særlig viktig at barnevernet undersøker de relasjonelle bånd som er mellom barnet og de mulige fosterforeldrene, samt hvordan relasjonene mellom de ulike familiemedlemmene beskrives av de potensielle fosterforeldrene. Det er også viktig å undersøke om familien ser det som mulig at barnet kan flyttes ut av familien, og hvilke støtte og/ eller sanksjoner som eventuelt vil trå i kraft om fosterforeldrene velger/ikke velger å gå inn i oppdraget.

Disse teoretiske innfallsvinklene er viktige å ha med når vi skal undersøke hva som skjer av forhandlinger innad i en familie når et barn skal plasseres i fosterhjem.

Vel så viktig er det å undersøke, og ha et bevisst forhold til denne kunnskapen når vi skal forstå de holdninger til slektsplasseringer, som uttrykkes i barnevernfeltet.

Barnevernsarbeideren er selv bærer av disse normative forestillingene om hva familien skal være for hverandre. Forskning viser at det har blitt stilt lite spørsmål ved egne og arbeidsplassens holdninger knyttet til rekruttering av fosterhjem i slekt og nettverk, og at det langt på vei har vært vilkårlig både hvordan rekrutteringsprosessen har foregått og hvordan selve plasseringen har blitt kvalitetssikret. (Moldestad, 1996., Holtan, 2002. Farmer & Moyes, 2008., Knudsen, 2009., Linderot, 2006, Sinclair et al., 2007, Thørnblad, 2011).

Holdninger til slektsplasseringer

På kort tid har slekta gått fra å representere negativ sosial arv til å bli det foretrukne omsorgsarrangement når barn må flytte fra sine foreldre. Synet på slekta som plasseringsalternativ endret seg i takt med profesjonenes –og samfunnsinstitusjonenes framvekst på 70-tallet. Til utpå 90-årene hersket et paradigme med en overdreven tro på at det offentlige kunne kompensere for familiens oppgaver. Etter hvert kom kunnskap som rokket ved dette paradigmet, og en faglig forståelse knytting til myndiggjøring og reell deltakelse i eget liv ble fokusert.

En rekke studier viser imidlertid at det er et stykke igjen før vi i tilstrekkelig grad klarer å omgjøre kunnskap og de gode intensjoner til handling. Holdninger hos barnevernsarbeidere ser fortsatt ut til å være styrt av en normativ familieforståelse i tråd med analyser og teorier nevnt ovenfor. Dette handler blant annet om ulike aspekter ved familieforpliktelsen, at slekt skal ta ansvar for barn i familien uten spesiell oppfølging fra barnevernets side. I følge «*Barn og unge i fosterhjem – en kunnskapsstatus*» (Backe-Hansen, Egelund og Havik, 2010) er ulike studier relativt samstemt om at de fleste plasseringer skjer hos slektninger på morssiden. Det er også enighet om at slektsfosterforeldre som gruppe har dårligere levekår og dårligere helse enn andre fosterforeldre. Samtidig er det samstemmighet om at slektsfosterforeldre får dårligere oppfølging, praktisk og økonomisk støtte sammenlignet med vanlige fosterforeldre. For Norges del mangler imidlertid kunnskap om i hvor stor grad disse resultatene er dekkende, og hvorvidt bildet endrer seg når vi ser en årlig økning i antall slektsplasseringer.

Noe som kompliserer dette aspektet er at familien langt på vei er styrt av følelsen av moralsk forpliktelse, om å yte hjelp og tjenester til slektninger uten å forvente å få noe igjen, som Finch (1989) peker på. Dette gjør det vanskeligere for dem å ta kontakt med barnevernet og be om praktisk eller økonomisk støtte. Et annet viktig forhold knyttet til at slektsfosterforeldrene vegrer seg for å ta kontakt med barnevernet og be om hjelp er knyttet til deres redsel for at barnevernet skal tenke at de ikke klarer oppgaven og at de også skal miste omsorgen for barnet, en frykt som langt på vei bekreftes i funnene under. Funn i flere undersøkelser viser til barnevernets skepsis til og bekymring for om slekten klarer å ivareta barnet. Dette handler både om en skepsis knyttet til om de klarer å håndtere lojalitetsdilemma som oppstår mellom barnets og biologiske foreldres interesser og om den «sosiale arven» vil opprettholde skadelige familiemønstre og føre til problemer for barnet. Videre finner en at barnevernets holdning er at disse familiene ikke ønsker å motta hjelp eller ha noen innblanding, men snarere lukker familieenheten for innsyn fra utsiden. Slike forestillinger nærer en holdning som er preget av skepsis til om familiene vil gi barnevernet nødvendig informasjon og være lojale mot det oppdraget som barnevernet har gitt dem. Forskerne framhever at selv om slektsplasseringer generelt er til barnets beste, kan barnevernets manglende støtte og oppfølging motvirke at de blir det. (Moldestad, 1996., Holtan, 2002. Farmer & Moyes, 2008, Knudsen, 2009., Linderot, 2006, Sinclair et al., 2007, Thørnblad, 2011, Nordby, 2013., og Haaland 2013.) Det interessante i gjennomgangen av denne forskningen er at det er over 15 år mellom disse undersøkelsene, mens funnene knyttet til holdninger er de samme i alle undersøkelsene. De normative forestillingene ser altså fortsatt ut til å ha et sterkt fotfeste i barnevernkulturen, på tross av ny kunnskap og gode politiske og faglige intensjoner.

Hvordan går det så med barna

Relatert til de holdninger som fremkommer i studiene nevnt over er det naturlig å stille spørsmålet; stemmer dette at det går dårligere med barn i slektsfosterhjem, og at fosterforeldrene ikke makter å ivareta barnets interesser på bekostning av de biologiske foreldrene?

To store britiske undersøkelser som sammenligner barn plassert i slektsfosterhjem med barn plassert i nøytrale fosterhjem finner at barna i begge grupper er bemerkelsesverdig like mht. type omsorgssvikt og traumer. De finner at det kun er små forskjeller i nivå på emosjonelle og atferdsmessige vansker, og at barnas utvikling synes å være bemerkelsesverdig lik i de to plasseringsformene. Tre av fire barn (77 %) ble vurdert til å vise positiv utvikling. Interessant i relasjon til barnevernets skepsis er det også at de finner at barnas behov blir like godt ivaretatt i begge plasseringsformene. De fleste slektsfosterforeldrene håndterte barnas kontakt med sine foreldre på en god måte. Videre ble slektsplasseringer vurdert som mer stabile, og at de varer så lenge det er nødvendig for barnet. Studien til Holtan (2002) finner at der også er mer stabilitet og ro knyttet til færre krav om tilbakeføring og/eller endring av samvær. Forskerne finner imidlertid samme antall utilsiktede flyttinger og sammenfallende årsak til flyttingen knyttet til barnets atferd, at barnet ikke vil bo i fosterhjemmet, samspillsvansker mellom barn og fosterforeldre eller mellom fosterbarn og egne barn. I begge gruppene finner de at barnets alder ved plassering er av stor betydning.

Det som er særlig viktig å merke seg knyttet til slektsplasseringer var at forholdet mellom slektsfosterforeldrene og foreldrene ble vurdert som vanskelig, og at de problematiske slektsplasseringene varer klart lenger enn de tradisjonelle plasseringene. Dette kan både henge sammen med at fosterforeldre i slekt har vanskeligere for å be om hjelp og at barnevernet har en forestilling om at de ikke vil ha hjelp. En slik holdning kan bidra til å legitimere manglende involvering fra barnevernets side. Samtidig rapporterer slektsfosterforeldre at om de tar kontakt og ber om hjelp blir de ofte møtt med at dette kan de ordne opp i/ finne løsninger på selv innenfor familien, uten at det skal koste barnevernet noe. (Farmer & Moyes (2008) 270 barn- halvparten slekt-nøytrale., Hunt, Waterhouse & Lutman (2008) 131 slekt- 31 nøytrale., Holtan (2002) Doktorgradsarbeid. Winocur, Holtan & Valentine (2008) Metaanalyse av 62 studier).

Hva ser ut til særlig å fremme kvalitet i slektsplasseringer

Hunt, Waterhouse & Lutman (2008) fant i sin undersøkelse signifikante faktorer for hva som synes å fremme kvalitet i slektsplasseringer. Dette var at barna var yngre ved plasseringen og at de hadde tidligere hatt fulltids-omsorg av nåværende fosterforeldre. Det vil derfor i rekrutteringsprosessen være viktig å utforske hvordan de potensielle fosterforeldrene har stilt opp for barnet fram til spørsmål om omsorgsovertakelse blir en realitet. Studien vektlegger også at hovedtyngden av fosterforeldrene er besteforeldre som er vurdert til å ha gode omsorgsevner, og barnet er godt akseptert av slektsfosterforeldrene. Et annet funn i studien som ser ut til å fremme kvalitet i plasseringen er at der ikke bor andre barn i familien, for besteforeldres del er egne barn voksne og flyttet ut. Barnet blir av fosterforeldrene vurdert å ha få vansker før plasseringen, og de finner også av betydning for å fremme kvalitet at uenighet om plasseringen er bearbeidet gjennom plasseringsprosessen. En viktig faktor er også at det er fosterforeldrene selv som kontaktet barnevernet for å få barnet plassert hos seg. Særlig betydningsfullt for å fremme stabilitet i plasseringen finner de knyttet til barnets alder, besteforeldre med tidligere fulltidsomsorg for barnet og at barnet aldri har spurt om å få bo et annet sted. Forskerne poengterer til slutt at disse funnene ikke må brukes som begrunnelse for hvem som ikke skal bli fosterforeldre, men at funnene må forstås som indikasjoner på hvem som vil trenge særlig støtte. En annen forsker Dozier (2005) framhever at det enkeltforhold som ser ut til å ha størst betydning for barnets utvikling på lang sikt er knyttet til fosterforeldrenes følelsesmessige forpliktelse overfor barnet.

Utsagnet under kan illustrere disse funnene:

«så å bli foreldre på nytt igjen i en alder av 51 det var ikke bare. Men vi drømte ikke om at vi nå 11 år etterpå sitter her og er fosterforeldre ennå. Vi hadde ikke drømt om det at det skulle gå sånn, nei... vi hadde vel aldri sett for oss... at dette skulle bli livslangt det hadde vi ikke, og innimellom så sa saksbehandler at dette ser ut til å bli noe langvarig ... så tenkte jeg, gud for en pessimist .. jaja... vi skal nå se, ikke sant.. men det har det blitt. Så ser jeg jo det at terskelen for å gi opp... (sukk) er veldig høy hos oss altså. Jeg ville ha virkelig slitt hvis jeg skulle ha kastet inn håndkleet, jeg hadde ikke hatt det godt og jeg hadde følt at jeg hadde sviktet. Ja, ja vi har liksom aldri vært ... realitetsvurdert det. Ja...ja, for jeg...(lang pause) jeg tenker.. altså.. jeg vet ikke... jeg ser på det som en livsoppgave». (Informant masteroppgave Barnevern, Haaland 2013).

Dette utsagnet illustrerer to interessante funn og representerer viktige tema som må undersøkes i en rekrutteringsprosess. Det første handler om at slektsfosterforeldrene hverken har planlagt eller forventet at de skulle bli fosterhjem. De går ofte inn i oppgaven med tro om at de skal avhjelpe i en krise eller kortere periode. Informantene i denne studien redefinerer etter som plasseringen varer oppgaven til å bli en livsoppgave, og beskriver alle i intervjuet at de tenker dette livsprosjektet handler om livslange relasjoner til et barn de har kjent og vært glad i helt fra fødsel. Disse funn vektlegger også Farmer og Moyes (2008) som viktige i sin studie. Dette står på mange vis i motsats til det en finner i det tradisjonelle fosterhjemsarrangementet, hvor premisset om midlertidighet ved at plasseringen jevnlig skal vurderes med tanke på tilbakeføring kan få betydning for hvordan relasjonen mellom fosterforeldre og fosterbarn utvikler seg.

Hva vet vi om plasserte barns selvforståelse

Det har de siste år kommet noen interessante studier som sammenligner selvforståelse hos barn plassert i slekt med barn plassert i nøytrale fosterhjem. For barn plassert i fosterhjem i egen slekt finner en at barnas selvforståelse er knyttet opp til normalitet i familiesituasjonen. De gir uttrykk for at de opplever plassering i slekt som et mindre inngrep sammenlignet med barn plassert i tradisjonelle fosterhjem. Det kan være interessant å trekke inn Bourdieus analytiske resonnement her, hvor han vektlegger at familien i sin legitime definisjon er et privilegium som er blitt instituert som en universell norm som også innbefatter et symbolsk privilegium, nemlig det å være som man skal være innenfor normen, å få et symbolsk utbytte av sin normalitet (Bourdieu, 1997). Dette resonnementet kan hjelpe oss til å forstå betydningen av når «barnevernsbarn» sier de vil være «vanlige barn i vanlige familier», altså oppnå det privilegiet å ikke skille seg ut fra normen, slippe å forklare «det unormale» i egen livssituasjon med de stigma som følger av å være «annerledes». Studiene viser at barna selv legger stor vekt på at plassering i egen slekt er tilnærmet en normal oppvekstsituasjon, at de slipper å forklare så mye – de bor jo i sin familie. Samtidig gir mange uttrykk for at forholdet til de biologiske foreldrene er komplisert. Det å bli plassert i egen slekt tar ikke vekk vanskelige følelser, men det å være plassert i egen familie gjør at en kan «sørge sammen» når forholdet til mor eller far er turbulent. Barna i undersøkelsene gir uttrykk for at det har en selvstendig verdi for dem å vite at fosterforeldrene også forsøker å stille opp for mor eller far. På den måten blir de ikke alene om å bære på sorg og bekymring for foreldrene. Barna selv vektlegger den mulighet plassering i egen slekt gir for å kunne bekrefte og dele både de gode og de vanskelige følelsene relasjonen til foreldrene rommer. Videre vektlegger barna betydningen av å være integrert i slekten og opprettholde kontinuitet i de viktige relasjonene som slekten representerer. (Thørnblad og Holtan, 2011, Egelund, Jakobsen og Steen, 2010, Burgess, Rossvoll, Wallace and Daniel, 2010).

Hvilke dilemma synes fosterforeldrene å stå overfor når de skal balansere mellom hensynet til barnet og de biologiske foreldrene

Kvalitative studier viser at slektsfosterforeldrene beskriver det som krevende å balansere hensynet mellom fosterbarnet og biologiske foreldre. De gir uttrykk for at de ofte har opplevd å stå i situasjoner hvor de må velge mellom fosterbarnet og biologiske foreldre. Holtan (2002) har gjennom sin forskning vist at det er lite hold for barnevernets antakelse om at slekten ikke klarer å ivareta barnet og vil være mer lojale mot barnets foreldre enn barnet selv dersom det oppstår interessekonflikter. Også Farmer & Moyes (2008) finner dette i sine studier. I studien til Haaland (2013) finner hun at det for fosterforeldrene er viktig å få til et samarbeid med biologiske foreldre som sikrer barnets utvikling. Denne studien viser at fosterforeldrene må kunne håndtere vanskelige og motstridende følelser, utover de lojalitetsdilemma som vanlige fosterforeldre opplever å stå i. Dette gjelder særlig knyttet til de følelsesmessige båndene, en er glad i samtidig som en føler skam, skyld og sinne. I disse relasjonene er mange følelser satt i spill og slektsfosterforeldrene gir uttrykk for at de ønsker barnevernet aktivt inn for å hjelpe dem i dilemmaene de opplever å stå i. De ønsker også at barnevernet skal være mer aktive i forhold til biologiske foreldre, og hjelpe dem med å håndtere sine vanskelige følelser, særlig der hvor rusproblemene fortsatt bidrar til konflikt og ustabilitet.

Flere av fosterforeldrene opplever at fosterbarnet strever med at biologiske foreldre forsøker å binde deres lojalitet til seg. Flere er usikre på hvordan de skal snakke med barna om disse tema, av frykt for å gjøre lojalitetsklemmen til barna vanskeligere å stå i. Dette ønsker de barnevernets hjelp til å takle. Dette gjelder også for dilemma knyttet til samvær, som uforutsigbarhet, svik og de motstridende følelsene som barnet her strever med. Et annet viktig tema i denne studien er knyttet til at rollene i familien endrer seg når fosterbarn plasseres i egen slekt. Særlig vil biologiske foreldre kunne miste sin posisjon i familiefeltet, og søke allianser for ikke å tape for mye. Mange komplekse og kompliserte følelser settes i spill som fosterforeldrene ønsker barnevernets hjelp med. I dette materialet er slektsfosterforeldrene opptatt av å ivareta fosterbarnet. Å beskytte barnet gir endret rolle og relasjon til biologiske foreldre. Samtidig ser fosterforeldrene ut til å være styrt av et ønske om å bevare relasjonen til biologiske foreldre, men ser at den må avgrensnes og rammes inn på nye måter. Dette ønsker de barnevernets hjelp til. En av konklusjonene i denne studien er at ivaretagelsen av barnet ved slektsplassering må ta høyde for at fosterforeldrene vil være påvirket av at relasjonene i familien blir mer komplekse og kompliserte, og vil skifte mellom konfliktfylte og konfliktfrie perioder gjennom plasseringsforløpet. Det er derfor viktig å sette analysen inn i en større samfunnsmessig kontekst, hvor barnevernets rolle blir særlig sentral.

Barnevernets bruk av kunnskapsgrunnlaget

Undersøkelser gjennomført i forbindelse med masterstudie i barnevern ved UIB viser at kunnskapsgrunnlaget knyttet til rekruttering i slekt/nettverk brukes svært forskjellig, og at rekrutteringsprosessen artet seg forskjellig fra saksbehandlere både innen samme kontor og mellom kontorene. Dette gjelder for både statlig og kommunalt barnevern. Faktorer som påvirker beslutningsgrunnlaget, ser ut til å være knyttet til flere forhold. Ett handler om at retningslinjene for fosterhjem pkt. 6.6 skaper rom for fortolkning, og de særlige kravene som stilles til slektsfosterforeldrene tillegges vekt av saksbehandler. Samtidig virker kravene å være mer ideologisk enn faglig begrunnet, ved at retningslinjene gir lite kunnskap om hva barnevernsarbeideren skal være særlig oppmerksomme på i sin vurdering av slekt som fosterhjem. Videre er det av betydning at prinsippene i barnevernloven om barnets beste og det biologiske prinsipp er normative begrep, og slik kan fortolkes av den enkelte med utgangspunkt i egne ideer og forestillinger om «den gode familie». Leder og arbeidsplassens holdninger og kultur sammen med egne erfaringer fra tidligere plasseringer i slekt eller

nettverk blir det som ofte tillegges vekt av saksbehandler. Dette normative vurderingsgrunnlaget forsterkes av at saksbehandler i stor grad mangler verktøy til å godkjenne eller gi avslag om godkjenning av familien. Disse vurderingene kompliseres av at det ofte er situasjonen som tar beslutningen, i den forstand at barnet allerede er plassert i slekten eller nettverket. Det er et gjennomgående funn at kvalitetssikring av grunnlaget for beslutningene mangler. Både mangler barneverntjenesten verktøy for å kvalitetssikre rekrutterings- og godkjenningsprosessen i slekt eller nettverk, og valgene saksbehandler tar er i liten grad kvalitetssikret opp mot det kunnskapsgrunnlag som finnes på feltet. Slektsfosterforeldrene opplever store forskjeller i møte med barnevernet, og det er de personlige variablene ved saksbehandlerne som tillegges stor vekt. Undersøkelsene viser at barnevernet i liten grad benytter standardiserte rutiner og prosedyrer i dette arbeidet. Funn i studiene indikerer at mangel på faglige standarder gjør at det er saksbehandlers egne normative holdninger og vurderinger som tillegges størst vekt i rekrutteringsprosessen. (Nordby, 2013., Haaland 2013). I en komparativ analyse av utredningsarbeid i England og Norge beskriver Samsonsens at utredningspraksis i våre to land befinner seg som to ytterpunkt i et kontinuum, og at i Norge stoler man fullt og helt på utøvelsen av det profesjonelle skjønnets som selve hovedkomponenten i en utredning, og det er få, om noen strukturer som rammer inn skjønnetsutøvelsen. En konsekvens av dette er at det ikke stilles krav om klargjøring av de tankeprosesser og vurderinger som har funnet sted (Samsonsens, 2016).

Mennesker som står i tunge omsorgsoppgaver, må få anledning til å kjenne på og sette ord på at belastningen med oppgaven de står i til tider, er tung å bære. Det at viktige andre, her barnevernet, ser dem og anerkjenner at oppgavene de står i er komplekse og krevende, gir mulighet for å erkjenne situasjonen og knytte følelser til den virkeligheten slektsfosterforeldrene opplever å stå i. Å sette ord på det som er vanskelig, gir samtidig en mulighet for å kjenne på og sette ord på de gode tingene og følelsene knyttet til egen livssituasjon. En utfordring er at systemene rundt slektsfosterforeldre som står i vanskelige situasjoner, barnevernet og saksbehandler, for å håndtere egen utilstrekkelighet i møte med komplekse virkeligheter ofte forenkler og tenker i bildet «enten – eller» snarere enn «både – og». Det er ved å få fram nyansene og utforske fosterforeldrenes egen opplevelse av situasjonen at barnevernet har anledning til å ta inn det komplekse bildet denne virkeligheten representerer. Disse funnene sammenfaller med funn fra studiene som er referert til tidligere (Moldestad, 1996, Holtan, 2002. Farmer & Moyes, 2008, Knudsen, 2009., Linderot, 2006, Sinclair et al., 2007, Thørnblad, 2011).

Utsagnet under kan illustrere betydningen av dette:

«men vi gjorde det jo selv, det var jo vi som søkte. Men av og til så har jeg tenkt, hva var det vi gjorde. Ja jeg har det ... helt ærlig... ja. Vi vet jo det at vi har ett liv, ikke sant vel. Og da må du gjøre det beste. Men samtidig så, summa summarum, så hadde det vært verre å ikke fått dem». (Informant masteroppgave Barnevern, Haaland 2013).

Det er imidlertid stor forskjell i hvordan slektsfosterforeldre opplever oppgaven de står i.

Et annet utsagn fra samme studien kan bidra til å illustrere dette:

«altså mange av hennes venner har jo liknende situasjoner. Og der har ikke barna blitt tatt, for da kan ikke besteforeldrene reise på ferie. Herre min hatt tenkte jeg... går ikke an... så det har aldri vært noen diskusjon for meg i det hele tatt. Hvis jeg må, så skal jeg, altså det har aldri falt meg inn at det er en tvang eller er noe jeg går glipp av fordi at det ble sånn. Tvert imot har jeg følt at dette har vært veldig givende .. for å si det sånn, du lever jo på en måte en yngre tilværelse en gang til... (latter)».

Gjennom disse utsagnene får vi beskrevet at forskjellene i hvordan fosterforeldrene opplever og uttrykker den situasjonen de står i er stor, og det blir viktig å være ydmyk for at her ikke er noen enkle svar på hva som er rett eller galt av følelser knyttet til dette. Funn fra studien tyder på at fosterforeldrene ikke overskuer hva oppgaven innebærer når de går inn i den. Ingen kan med sikkerhet forutsi hvordan situasjonen eller barnets behov vil utvikle seg. Flere undersøkelser peker på faren som er forbundet med barnevernets forenklede forklaringer i møte med komplekse virkeligheter (Egelund, 1997, Mehlbye, 2005, Järvinen og Mik-Meyer, 2003).

I dette perspektivet blir det derfor svært viktig hvordan selve rammene blir ivaretatt av barnevernet, gjennom hele rekrutterings – og plasseringsforløpet. Dette innebærer å utvikle rutiner som kan bidra til å kvalitetssikre alle fasene i rekrutteringsprosessen. Både knyttet til kartlegging av barnets situasjon og identifisering av mulige fosterhjem i slekt eller nettverk, rutiner for selve rekrutterings – og godkjenningprosessen, samt rutiner for oppfølging og kvalitetssikring av selve plasseringen.

Bufdir har også gitt ut en artikkelsamling som inneholder gode artikler både fra praksisfeltet og fra forskningsfeltet. Artikkelsamlingen kan hentes ut her; (høyreklikk og åpne hyperkoblingen)

[Fosterhjem i slekt og nettverk - artikkelsamling](#)

Aktuell Litteratur

Backe- Hansen, E., Egelund, T. og Havik, T (2010): *Barn og Unge i fosterhjem – en kunnskapsstatus*. NOVA/SFI/Bus-Vest.

Bourdieu, P (1997): *Af praktiske grunde. Omkring teorien om menneskelig handlen*. Hans Reitzels Forlag.

Bourdieu, P og Wacquant, J. D (1995): *Den kritiske ettertanke. Grunnlag for samfunnsanalyse*. Samlaget.

Dozier, M.(2005): Challenges of foster care. *Attachment and Human Development*, 7 (1), 27-30.

- Egelund, T. (1997): *Beskyttelse af barndommen: socialforvaltningers risikovurdering og indgreb*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Egelund, T., Jakobsen, T.B. og Steen, L (2010): *Det er jo min familie. Beretninger fra børn og unge i slægtspleje*. SFI, Det nationale forskningscenter for velfærd 10:34.
- Farmer, E. (2009): Making Kinship care work. *Adoption & Fostering*, 33, 15-27.
- Farmer, E og Moyers, S. (2008): *Kinship Care, Fostering Effective Family and Friends Placements*. Jessica Kingsley Publishers.
- Finch, J. (2007): Displaying Families. *Sociology* 41 (1): 65-81
- Finch, J. (1989): *Family Obligations and Social Change*, Polity Press, Cambridge
- Giddens, A (1996): *Modernitet og selvidentitet. Selvet og samfundet under senmoderniteten*. Hans Reitzels Forlag.
- Giddens, A (1994): *Intimitetens forandring. Seksualitet, kærlighed og erotik i det moderne samfund*. Hans Reitzels Forlag.
- Haaland, B.H. (2013): *Veien blir til mens vi går den. Hva er fosterforeldrenes egne opplevelser og erfaringer knyttet til det å bli fosterhjem for barn i egen slekt?* Masteroppgave i Barnevern, Det psykologiske fakultet, HEMIL- Senteret. Universitetet i Bergen.
- Holtan, A. (2002): *Barndom i fosterhjem i egen slekt*. Tromsø: Institutt for sosiologi, Det samfunnsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Tromsø.
- Hunt, J., Waterhouse, S & Lutman, E. (2008): *Keeping them in the Family. Outcomes for children placed in kinship care through care proceedings*. London: British Association for Adoption and Fostering (BAAF).
- Järvinen, M og Mik-Meyer, N (2003): *At skabe en klient. Institutionelle identiteter i sosialt arbejde*. Hans Reitzels Forlag
- Knudsen, L (2009): *Børn og unge anbragt i slægten. En sammenstilling av slægtsanbringelser og anbringelser i traditionel familiepleje*. SFI 09:26
- Linderot, S. (2006): *Att placera eller inte placera i släktinghem, det är frågan*. Socialhögskolan. Lund: Lunds Universitet.
- Nordby, T (2013): *Hva er grunnlaget for de beslutninger som fattes av saksbehandlere i kommunalt og statlig barnevern når barn plasseres i fosterhjem i*

egen slekt? Masteroppgave i Barnevern, Det psykologiske fakultet, HEMIL- Senteret. Universitetet i Bergen.

Samsonsen, V. (2016): Assessment in child protection; a comparative study Norway-England. PhD Thesis UIS no.280. Universitetet i Stavanger.

Thørnblad, R (2009): Slektsfosterhjem i offentlig barnevern. *Norges barnevern* Nr. 4-2009 Vol.86 220-235.

Thørnblad, R og Holtan, A (2011): Oppvekst i slektsfosterhjem: unge voksne fosterbarns familieførståelser. *Tidsskrift for ungdomsforskning* 2011, 11 (1): 49-67

Thørnblad, R (2011): *Slektsfosterhjem- Offentlig tiltak i private hjem*. Avhandling levert for graden Philosophiae Doctor. Universitetet i Tromsø.

Ulvik, O.S. (2005): *Fosterfamilie som seinmoderne omsorgsarrangement. En kulturhistorisk studie av fosterbarn og fosterforeldres fortellinger*. Psykologisk institutt. Det samfunnsvitenskapelige fakultet. Universitetet i Oslo.